

Η ευχαριστιακή θεώρηση της Παιδείας

Κύριοι επίσημοι προσκεκλημένοι
αγαπητοί συνάδελφοι, αγαπητοί μαθητές, αγαπητοί φίλοι,

Ευχαριστώ τους διοργανωτές της σημερινής εκδήλωσης για την τιμή να παρουσιάσω μια πτυχή του σημαντικού έργου των τριών μεγάλων δασκάλων της οικουμένης που γιορτάζουμε σήμερα.

Γιορτή της ελληνικής παιδείας και των Γραμμάτων λοιπόν σήμερα που η Εκκλησία τιμά τρεις κορυφαίους πατέρες και οικουμενικούς δασκάλους του 4^{ου} αιώνα, τους τρεις Ιεράρχες, το Βασίλειο τον Μέγα, το Γρηγόριο το θεολόγο και τον Ιωάννη το Χρυσόστομο.

Η εκκλησιαστική γιορτή των Τριών Ιεραρχών καθιερώθηκε στα μέσα του 11ου αιώνα. Η σύνδεση της γιορτής με την εκπαίδευση μαρτυρείται από τις αρχές του 19ου αιώνα και έγινε γιατί οι Έλληνες Πατέρες και ιδιαίτερα οι τρεις Ιεράρχες, κατόρθωσαν να φθάσουν σε μια εκπληκτική μεταμόρφωση πολλών στοιχείων του αρχαίου ελληνισμού, σε μια εναρμόνισή τους με τη χριστιανική πίστη και μ' αυτή την έννοια να δημιουργήσουν μια νέα ιστορική πραγματικότητα, που συνήθως την ονομάζουμε ελληνοχριστιανική. Μέσα σ' αυτή την ιστορική πραγματικότητα προτείνεται πρώτιστα τρόπος παιδαγωγίας και κατά συνέπεια τρόπος ζωής.

Στη σημερινή ομιλία επιλέξαμε να ασχοληθούμε ακριβώς με την πρόταση των Πατέρων για την παιδεία και την αγωγή των νέων.

Με σημαντικές σπουδές και οι τρεις, στις επιστήμες, τη φιλοσοφία, τη ρητορική, την ποίηση, στην αρχαία Αθήνα γνώρισαν τα γράμματα, τη σκέψη, την τέχνη των Ελλήνων. Για τους αρχαίους, όπως είναι γνωστό, ο άνθρωπος μέσα από την παιδεία ανακαλύπτει τον εαυτό του και το νόημα της ζωής, προκειμένου να ζήσει σύμφωνα με τις πρωταρχικές αξίες της παιδείας. Μέσα σ' αυτή την αντίληψη έζησαν και οι Έλληνες Πατέρες και οι Τρεις Ιεράρχες. Η πρόταση τους για την παιδεία, έχει στόχο την προσέγγιση της Αλήθειας, την ολοκλήρωση της προσωπικότητας του ανθρώπου και την επίλυση των όποιων προβλημάτων του. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο οι τρεις Ιεράρχες είναι οι προστάτες της παιδείας.

Η πρόταση αυτή βέβαια είναι άρρηκτα δεμένη με την πίστη τους στο Χριστό και θεμελιώνεται στον τρόπο με τον οποίο βιώνουν την πίστη τους. Ο τρόπος αυτός είναι ο τρόπος του Χριστού, προσλαμβάνουν δηλαδή τον κόσμο, τον πολιτισμό της κάθε εποχής και τον μεταμορφώνουν μέσα στη εκκλησία για τη σωτηρία του. Εξ άλλου ό,τι προσλαμβάνεται μπορεί και να σωθεί, ό,τι μένει απρόσληπτο δεν μπορεί και να σωθεί.

Τα προβλήματα, που μαστίζουν τον ελληνικό λαό στις μέρες μας είναι πολλά και εξαιρετικά σοβαρά. Διανύουμε ίσως μία από τις δυσκολότερες περιόδους της ιστορίας μας. Είναι όμως γεγονός πως η Παιδεία είναι από τα μεγαλύτερα προβλήματα και του λαού μας, αλλά όπως μας το δείχνει η εικόνα του κόσμου, και όλης της ανθρωπότητας.

Εδώ και χρόνια, **στη Δύση νωρίτερα σε μας κάπως αργότερα**, η παιδεία έχει εκπέσει σε εκπαίδευση, της έχει επιβληθεί μονοδιάστατα, σχεδόν ολοκληρωτικά σαν στόχος, αυτό που επιβάλλει ο τεχνικός πολιτισμός. Το κεντρικό πρόβλημα της εκπαίδευσης σήμερα είναι, ότι όχι μόνο ο στόχος και η κατεύθυνση, αλλά και η δομή της όλη είναι αναπτυξιακή, ωφελμιστική, χρησιμοθηρική. Είναι δομημένη έτσι ώστε να υπηρετεί την ανάπτυξη και την ευημερία των ατόμων της κοινωνίας. Αυτός είναι ο καρκίνος που τρώει τα σωθικά της, ο ιός που δηλητηριάζει και εξουδετερώνει όλες τις προσπάθειες για βελτίωσή της, ο θεός στον οποίο προσφέρει θυσία ότι καλύτερο έχουν οι νέοι. Το κακό στην παιδεία δεν οφείλεται στις μεθόδους και τις δομές, εξάλλου στο δυτικό κόσμο και μέθοδοι και δομές σύγχρονες υπάρχουν, αλλά το πρόβλημα παραμένει. Παραμένει και είναι δυσεπίλυτο, γιατί το πρόβλημα της παιδείας είναι η απελευθέρωσή της από την ιδιοτέλεια και τον ωφελμισμό, η αναζήτηση της ευχαριστιακής της θεώρησης, η οποία βρίσκεται στον αντίποδα του καταναλωτικού μας πολιτισμού.

Για όλα αυτά όμως δεν μπορούμε να κάνουμε λόγο αν δεν απαντήσουμε στο ερώτημα « τι είμαστε, τι ον είναι ο άνθρωπος».

Είναι ο άνθρωπος ένα ον που περιορίζεται αυτάρεσκα στα συστατικά του με κατάληξή του το οριστικό τέλος, το θάνατο ή είναι το ον, που κατά την αφήγηση της Παλαιάς Διαθήκης δημιουργείται από το Θεό, από ύλη που προϋπάρχει, αλλά ως εικόνα του, εμφυσά σ' αυτό ο Θεός τη δυνατότητα να υπάρχει όπως Αυτός, ως προσωπική ύπαρξη. Να υπάρχει δηλαδή αυθεντικά, χωρίς να περιορίζεται στα συστατικά του, σχετιζόμενος με το εντελώς άλλο, το Θεό αλλά και με τον άλλο άνθρωπο και την κτίση και να έχει τη δυνατότητα να φτάσει στην αιωνιότητα.

Αυτός ο τρόπος ύπαρξης του ανθρώπου, ως εικόνας, είναι προϋπόθεση και πηγή αλλά και τέλος και σκοπός όλων. Το πέρασμα από τον αυτόνομο άνθρωπο στον άνθρωπο εικόνα του Θεού. **Εδώ βέβαια πρέπει να επισημάνουμε ότι μιλάμε για πέρασμα από την αυτονομία, την απολυτοποίηση δηλαδή του ατομικισμού, στην εικόνα και όχι στην ετερονομία, δηλαδή στην εξάρτηση του ανθρώπου από ό,τι έτερο, έξω από την ύπαρξή του, μπορεί να τον εξαρτά, να τον καθορίζει.** Η δυτική θεολογία πρώτα και η φιλοσοφία έπειτα δημιούργησαν την πόλωση μεταξύ αυτονομίας και ετερονομίας στο ζήτημα της σχέσης Θεού - κόσμου. Η θέση της ετερονομίας διευκόλυνε πολύ τη δυτική εκκλησία να επιβάλλεται στον κόσμο, και ο κόσμος αναπόφευκτα απάντησε με την αυτονομία και οικοδόμησε τον πολιτισμό του πάνω σ' αυτήν. Αλλά στις μέρες μας φαίνεται ότι οι πιο σύγχρονες αναζητήσεις του πολιτισμού, χωρίς την επίδραση των θρησκειών και της θεολογίας, κλονίζουν την κυρίαρχη μέχρι σήμερα αντίληψη ότι ο κόσμος είναι αυτόνομος ή τουλάχιστον αυτοδύναμος και αυτοτελής. Στην ψυχολογία γίνεται λόγος για αρχέτυπες καταστάσεις, η αρχή της απροσδιοριστίας στις φυσικές επιστήμες δεν απέχει και πολύ από το να είναι μια μορφή φυσικού αποφασισμού. Δηλαδή σήμερα γνωρίζουμε ότι η κάθε έννοια που δηλώνει τη φυσική πραγματικότητα, μπορεί εμπειρικά να κατανοηθεί μόνο ως σχέσεις που υπάρχουν προηγουμένως, σχέσεις που μπορεί βέβαια να είναι προσιτές μόνο με τη μαθηματική σκέψη. Ένα παράδειγμα, υπάρχουν τα σωματίδια, αν όμως θελήσουμε να ορίσουμε τις έννοιες με τις οποίες γίνεται κατανοητή η ύπαρξή τους θα πρέπει να καταφύγουμε σε «αποφατικό» ορισμό. Να πούμε δηλαδή ότι ένα σωματίδιο γίνεται επιστημονικά αντιληπτό άλλοτε σαν σώμα άλλοτε σαν κύμα, χωρίς καθ' εαυτό να είναι ούτε το ένα ούτε το άλλο. Το προσδιορίζουμε σαν «σώμα» όταν θέλουμε να δηλώσουμε τόπο, ύλη και σαν «κύμα» όταν θέλουμε να δηλώσουμε ταχύτητα, κίνηση, αλλά ούτε ο τόπος ούτε η ταχύτητα υπάρχουν καθ' εαυτά, ορίζονται μόνο μέσα από την παρατήρηση και ανάλογα με το είδος της. Η παρατήρηση διαμορφώνει το αντικείμενό της, το αντικείμενο υπάρχει ως παρατηρούμενο, είναι σε σχέση με το υποκείμενο παρατηρητή. Δεν μπορεί δηλαδή να ορισθεί ως κάτι καθ' εαυτό.

Η επιστήμη σήμερα αποδεικνύει επιστημονικά ότι έχει όρια, ότι φθάνει σε ένα τοίχο πέρα από τον οποίο δεν μπορεί να ερευνησει. Υπάρχει το πέρα από, το επέκεινα, το οποίο ο σύγχρονος πολιτισμός φαίνεται να το υποψιάζεται και να το αναζητεί με τις πιο εκλεπτυσμένες λειτουργίες του, όπως μέσα από την τέχνη, αλλά και τις παραλειτουργίες του, όπως τα ναρκωτικά και τους άλλους τρόπους φυγής και διεύρυνσης της συνείδησης. Σ' αυτό το άνοιγμα του σημερινού πολιτισμού προς το επέκεινα η θεώρηση του ανθρώπου ως εικόνας μπορεί να δώσει σοβαρή προοπτική.

Τι είναι όμως η εικόνα; Πολύ συνοπτικά η εικόνα δεν είναι μια απλή εξωτερική ομοιότητα ή αναλογία προς το αρχέτυπο. Η σχέση της εικόνας με το αρχέτυπο είναι μέσα στη σύσταση της εικόνας. Η εικόνα δηλαδή είναι αληθινά ύλη που όμως επίσης αληθινά και πραγματικά εικονίζει το αρχέτυπο. Η εικόνα που πορεύεται στην ομοίωση, δεν είναι μια εξωτερική σφραγίδα που σφραγίζει τον άνθρωπο απ' έξω, είναι ο νόμος τον οποίο ο αληθινά φιλόσοφος Θεός έγραψε, φύτεψε μέσα στη σύστασή του για να αναβλύζει από τον ίδιο τον άνθρωπο. Έτσι ο άνθρωπος όπως κι αν είναι, σε όποια ηλικία, περισσότερο ή λιγότερο έξυπνος, υγιής ή ασθενής ακόμη και με ασθένειες σωματικές ή πνευματικές που τον κάνουν κυριολεκτικά αγνώριστο, άνοια, αλτσχάϊμερ, δεν παύει να είναι εικόνα του Θεού, προσωπική ύπαρξη.

Κατά τους Έλληνες Πατέρες, το κλειδί της σύνδεσης Θεού και ανθρώπου βρίσκεται στο Χριστό, κατά συνέπεια στην ιστορία της σωτηρίας, έτσι η ιστορία γίνεται ο χώρος και ο χρόνος της συνάντησης του Θεού με τον άνθρωπο. Μακριά λοιπόν από κάθε Πλατωνισμό η ιστορία είναι ο χώρος της πάλης του ανθρώπου με το κοινωνικό κακό αλλά και ο χώρος της προσωπικής του πάλης με τη φθορά και το θάνατο. Ιστορία είναι κάθε δημιουργία του ανθρώπου που επιχειρεί να οικοδομήσει και να στερεώσει μια διαχρονική ταυτότητα μέσα στη ροή του χρόνου. Αυτό γίνεται είτε με την τέχνη και τον πολιτισμό, είτε επιδιώκεται με πολέμους και αγώνες που σκοπό έχουν την επιβολή μιας ομαδικής ταυτότητας, εθνικής, ιδεολογικής ή άλλης. Κι όλα αυτά εξ αιτίας της δίψας του ανθρώπου για αιωνιότητα και υπέρβαση της φθοράς και του θανάτου. Στα πλαίσια λοιπόν της ιστορίας, μέσα στην οποία πραγματοποιείται η εν Χριστώ σωτηρία, όταν ευχαριστιακά η κτίση προσφέρεται στο Θεό, μπορούμε να δούμε το σημαντικό ρόλο της εκπαίδευσης ως δημιουργίας του ανθρώπου, και να διερευνήσουμε τον ευχαριστιακό της χαρακτήρα, να δούμε τον τρόπο με τον οποίο θα ελευθερωθεί από τα δεσμά της δουλείας στις απαιτήσεις και τις ανάγκες του όποιου χρησιμοθηρικού και ωφελμιστικού συστήματος και θα λειτουργήσει και πάλι ως παιδεία.

Η γνώση στη σημερινή εκπαίδευση λειτουργεί κυρίως ως εκμάθηση (συγκέντρωση πληροφοριών, απομνημόνευση και λογική επεξεργασία των πληροφοριών). Οι λειτουργίες αυτές ασφαλώς είναι και αναγκαίες και χρήσιμες, αποτελούν όμως το πρώτο, θα λέγαμε το μηχανιστικό επίπεδο της γνώσης. Αυτές οι λειτουργίες είναι και οι λειτουργίες των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Και όταν μείνουν μόνες νεκρώνουν τη γνώση. Η απομνημόνευση λόγου χάριν είναι μία επί μέρους λειτουργία της μνήμης, γιατί ο άνθρωπος δεν θυμάται μόνο πράγματα που έμαθε, αλλά και που έζησε ή που υπάρχουν μέσα στην ύπαρξή του αφανέρωτα ακόμη ή που δεν έχει συνειδητοποιήσει. Όλες αυτές οι επιμέρους λειτουργίες αποτελούν επιμέρους λειτουργίες της διάνοιας, η οποία όπως μας πληροφορούν οι ανθρωπολογικές επιστήμες εμπεριέχει ακόμη τη φαντασία, την εφευρετικότητα και άλλες λειτουργίες οι οποίες όταν συλλειτουργούν οδηγούν στη σκέψη. Η σκέψη είναι ένα σκαλοπάτι πάνω από την εκμάθηση. Για να αρχίσει δηλαδή η εκπαίδευση να ανυψώνεται σε παιδεία δεν αρκεί να διευρύνεται η εκμάθηση, χρειάζεται να ασκείται και η σκέψη, πράγμα που θα γίνει με την καλλιέργεια όλων των λειτουργιών της διάνοιας. Κι αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί και μέσα από τα αναλυτικά προγράμματα και τα βιβλία, κυρίως όμως με την αγωγή που προσφέρει ο δάσκαλος. Αλλά και η σκέψη δεν είναι ακόμη γνώση. Πράγμα που μας τοποθετεί μπροστά σε μια νέα υπέρβαση. Η διάνοια αποτελεί επί μέρους λειτουργία του Νου. Ο νους είναι κάτι πολύ ευρύτερο, δεν σκέφτεται τόσο όσο βλέπει, ορά, θεάται. Η θέαση ή «θεωρία» είναι τόσο για την αρχαία ελληνική όσο και για την ορθόδοξη παράδοση η πραγματική γνώση. Στο δυτικό πολιτισμό παραθεωρείται η ποιότητα της γνώσης ως θέαση γιατί παραθεωρείται η πραγματικότητα του νου. Κυριαρχεί η διάνοια. Μ' αυτήν συγκροτείται η φιλοσοφία, η επιστήμη, η θεολογία. Ο άνθρωπος κατανοεί την ύπαρξή του ως διάνοια, σκέπτομαι άρα υπάρχω. Αυτή είναι η αφετηρία του σημερινού πολιτισμού και γι' αυτό για τη σημερινή εκπαίδευση, και τον πολιτισμό γενικότερα, η αληθινή γνώση είναι πολύ δύσκολα προσιτή, όχι όμως και απρόσιτη. Χρειάζεται σταδιακή προσέγγιση. Χωρίς να παραθεωρείται η διάνοια, κυρίαρχη θέση έχει ο νους. Οι Πατέρες της εκκλησίας, και ανάμεσά τους οι τρεις Ιεράρχες κατ' εξοχήν, επαινούν τη γνώση ως θέαση· χρησιμοποιούν τη σκέψη καταξιώνοντάς την και φωτίζοντάς την με τη γνώση. Τη σκέψη την επικρίνουν όταν νομίζει πως είναι αυτάρκης και με τη δική της δύναμη θα φτάσει να γνωρίσει την όντως Αλήθεια, το Θεό.

Υπάρχει όμως και μια πιο σοβαρή υπέρβαση για την εκπαίδευση που παρέχεται σήμερα προκειμένου να φτάσει να λειτουργεί ως παιδεία· είναι το πέρασμά της από τη διασπασμένη αντίληψη που έχει για το μαθητή και τη μονομερή αγωγή που του προσφέρει στην προσπάθεια της παιδείας για ενοποίηση και ανάπτυξη από κοινού όλων των ψυχοσωματικών λειτουργιών του νέου ανθρώπου. Στο σημείο αυτό όσο κι αν φαίνεται παράδοξο μπορεί να βοηθήσει η νηπτική, η ασκητική παράδοση της ανατολικής εκκλησίας, η οποία έχει διεισδύσει στη λειτουργία του νου, της σκέψης, της μνήμης. Περιγράφει λεπτομερειακά τη σχέση του νου με το κατ' εξοχήν κέντρο

της ανθρώπινης ύπαρξης, την καρδιά. Υπάρχει πολύ μεγάλη σχετική γραμματεία, η οποία όμως αφορά τα προχωρημένα στάδια της πνευματικής ζωής γιατί τότε τα πρώτα στάδια ήταν γνωστά. Η σχέση του νου και της καρδιάς στα πρώτα στάδια ήταν γνωστή σε όλους, στην παιδεία η σχέση αυτή λειτουργούσε, ήταν πολιτιστικό αυτονόητο ότι ο άνθρωπος δεν γνωρίζει μόνο με το νου πόσο μάλλον μόνο με τη διάνοια, αλλά με το νου και την καρδιά μαζί. Η γνώση είναι ενέργεια ψυχοσωματική. Και στην αρχαιότητα και στο Βυζάντιο αλλά και στην τουρκοκρατία αυτό ήταν που έκανε την παιδεία να έχει κεντρικό παιδευτικό μέσο τη συν-κίνηση όλων των ψυχοσωματικών λειτουργιών του παιδιού. Μια συν-κίνηση όχι συναισθηματική αλλά υπαρξιακή που οδηγεί στον ενθουσιασμό, στην ένωση με το γνωριζόμενο που τελικά γεννά τη γνώση. Γι' αυτό ο Πλάτωνας θεώρησε ως φορέα της γνώσης και της παιδείας τον έρωτα.

Στο σημερινό πολιτισμό η εκπαίδευση έχει ως μόνο φορέα τη λογική κι έτσι ακρωτηριάζει τον άνθρωπο. Για να γίνει παιδεία θα πρέπει να συμπεριλάβει την παιδαγωγία και του συναισθηματικού κόσμου, με τη διεύρυνση, την ανάπτυξη, τον προσανατολισμό, αλλά και τη δύναμη της βούλησης του παιδιού. Κι αυτό όχι ως πάρεργο αλλά στον ίδιο βαθμό με την ανάπτυξη των διανοητικών του λειτουργιών.

Εξαιρετικά σημαντικό ρόλο σ' αυτό εκτός από τα αναλυτικά προγράμματα και τα βιβλία έχει και πάλι ο δάσκαλος, ο οποίος στη σχέση του με το μαθητή καλείται να συναντήσει το πρόσωπο, τη μοναδική προσωπική ύπαρξη του κάθε μαθητή με την κάθε του ιδιαιτερότητα, που μέσα στην ομοιότητά του με τους άλλους μαθητές είναι μοναδικός κι ανεπανάληπτος, εξαιρετικά πολύτιμος. Ο περισσότερο και ο λιγότερο έξυπνος είναι το ίδιο άξιος. Ο όμορφος και ο άσχημος είναι το ίδιο ωραίος. Όλες οι επιμέρους ιδιότητες σχετικοποιούνται. Μέσα σε μια τέτοια σχέση συμβαίνει η συνάντηση των δύο προσώπων δασκάλου και μαθητή και η σχέση γίνεται σχέση συνοδοιπόρων και αγαπημένων και φίλων στο δύσκολο και ανηφορικό ταξίδι προς τη γνώση. Οι περιγραφές του Πλάτωνα ως μαθητή και ως δασκάλου, του Χριστού με τους μαθητές του, του αποστόλου Παύλου με τους μαθητές του, του Χρυσοστόμου με το Λιβάνιο και τους δικούς του μαθητές μας δίνουν τη σχέση αυτή σαν φλόγα που πυρπολεί το άτομο και το μεταμορφώνει χωρίς να το καταστρέφει. Έτσι μεταμορφώνεται η κοινωνία από ένα σύνολο ατόμων σε μια κοινωνία προσώπων.

Όταν φθάσει μία τάξη να λειτουργεί ως κοινότητα τότε είναι δυνατό να συμβεί και μια άλλη υπέρβαση, από τη χρηστική αντίληψη για την εκπαίδευση να περάσουμε σε μια άλλη ανιδιοτελή, ευχαριστιακή. Τότε η παιδεία προσφέρεται ως δωρεά! Αυτός ο στόχος βέβαια είναι και ο δυσκολότερος γιατί η ευχαριστιακή θεώρηση της ζωής βρίσκεται, όπως είπαμε παραπάνω, στον αντίποδα του καταναλωτικού μας πολιτισμού και δεν επιτυγχάνεται με αλλαγές δομών και μεθόδων αλλά με αλλαγή του προσανατολισμού του ανθρώπου και όλου του του πολιτισμού.

Και αυτά βέβαια αφορούν το θέμα μας. Μιλήσαμε ήδη για τη βαριά ασθένεια της εκπαίδευσης σήμερα, για την υποδούλωσή της στο συμφέρον και τον ωφελιμισμό. Όλες οι υπερβάσεις που αναφέραμε έχουν σκοπό να νικηθεί η υποδούλωση αυτή και τη θέση της να πάρουν το πνεύμα της ελευθερίας και της ομορφιάς του αρχαίου ελληνισμού και το πνεύμα της ευγνωμοσύνης, της ευχαριστίας, του δώρου του ορθόδοξου πολιτισμού.

Η πραγματική σχέση της εικόνας με το αρχέτυπο που αναφέραμε πιο πάνω δεν είναι πλήρης, γι' αυτό υπάρχει σαν συστατικό επίσης στοιχείο της ύπαρξης και η φορά προς το αρχέτυπο. Η δοσμένη από τον Τριαδικό Θεό προσωπική ύπαρξη στον άνθρωπο. Η πραγματική αλλά όχι πλήρης σχέση καλείται ελεύθερα στην ολοκλήρωσή της, στην ένωση με το Θεό μέσα στην ιστορία της σωτηρίας.

Η σημασία αυτής της θεμελιώδους ανθρωπολογικής αλήθειας για το ζήτημα της παιδείας είναι μεγάλη. Η πρόοδος στη γνώση, η προκοπή του ανθρώπου στην προσωπική του ελευθερία αλλά και στην ενότητα ταυτόχρονα, η ολοκλήρωσή του ως προσωπική ύπαρξη και η άρρηκτη κοινωνία του με τα άλλα πρόσωπα πραγματοποιούνται στη ιστορία της σωτηρίας, επειδή είναι εικόνα του «εν μιά ουσία» Τριαδικού Θεού. Όλες οι προσωπικές διαστάσεις και λειτουργίες του μπορούν να

αναπτυχθούν χωρίς όρια, μπορεί να φθάσει στη θέωση. Το ασίγαστο πάθος του για την τελειότητα εδώ έχει την αφετηρία του.

Η θεώρηση του ανθρώπου ως εικόνα δίνει και στην παιδεία ύψιστη σημασία, γιατί ο ελεύθερος άνθρωπος ως προσωπική κατ' εικόνα ύπαρξη είναι τρεπτός, μπορεί να επιλέξει να αλλάξει φορά και πορεία. Η παιδεία έχει τη δυνατότητα να τον διαμορφώσει σύμφωνα με το αρχέτυπο που επιλέγει. Μπορεί να του ανοίξει το δρόμο για το θεό, μπορεί όμως να τον κάνει και μηχανή, εξάρτημα του κοινωνικού συστήματος, αν αυτό θεωρηθεί ως αρχέτυπο ή να τον κάνει ύπαρξη ενστικτώδη, μονοδιάστατα βιολογική, αν θεωρηθεί ως αρχέτυπο της ύλης η ίδια η ύλη. Αυτό όμως σημαίνει και τη σχετικοποίηση της παιδείας. Η ελευθερία, όπως ήδη έχουμε πει, είναι συστατικό της προσωπικής ύπαρξης του ανθρώπου. Όταν χάνεται η ελευθερία του νιώθει να χάνεται και ο ίδιος. Είναι δικαίωμα συνεπώς του κάθε ανθρώπου, του κάθε παιδιού και κάποιες φορές και χρέος του να αμφισβητεί την παιδεία. Εξ άλλου δεν υπάρχει το παιδί για την παιδεία αλλά η παιδεία για το παιδί, όπως σύμφωνα με τον συγκλονιστικό λόγο του Χριστού δεν υπάρχει ο άνθρωπος για το Νόμο αλλά ο Νόμος για το άνθρωπο· λόγος με το οποίο εξοβέλισε τελεσίδικα από τον αληθινό χριστιανισμό την ετερονομία. Αυτονομία και ετερονομία είναι προϊόντα του ανθρωπισμού. Αν και φαινομενικά αντίθετες αυτές οι θεωρήσεις του ανθρώπου έχουν το ίδιο κατ' ουσίαν περιεχόμενο. Η μία είναι καρπός της άλλης. Σήμερα στην εκπαίδευσή μας κάτω από το προσωπίδιο της αυτονομίας επικρατεί η ετερονομία. Τα παιδιά εξαπατώνται. Νομίζουν ότι αναπτύσσονται αυτόνομα ενώ στην πραγματικότητα σφραδάζουν και ασφυκτιούν κάτω από την αφόρητη πίεση που τους επιβάλλουν το σύστημα και οι ανάγκες του. Η τελευταία υπέρβαση της εκπαίδευσης, στην πρόταση των Πατέρων, είναι να περάσει από την αυτονομημένη θεώρηση του ανθρώπου στη θεώρησή του ως εικόνα του θεού. Κι αν επιτευχθούν οι υπερβάσεις αυτές η εκπαίδευση θα απελευθερωθεί σε ένα μεγάλο βαθμό και θα αρχίσει και πάλι να λειτουργεί ως παιδεία. Σ' αυτή την προοπτική η Τέχνη, η επιστήμη και η τεχνολογία θα μπορούσαν να είναι εξαιρετικά σημαντικά βοηθήματα στα χέρια του παιδευόμενου ανθρώπου για την προσέγγιση της αλήθειας και την επίλυση των προβλημάτων του.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ

Κατερίνα Πενιρτζή Ζαχαράκη. Θεολόγος καθηγήτρια στο 2^ο ΓΕΛ Κοζάνης

Βιβλιογραφία:

- . Παναγιώτης Νέλλας. Η παιδεία και οι Έλληνες. Περιοδικό «Σύναξη» τεύχη 21,22.
- . Μητροπολίτης Περγάμου Ιωάννης Ζηζιούλας. Το είναι του Θεού και το είναι του ανθρώπου. Περιοδικό «Σύναξη» τεύχος 37.
- . Χρήστος Γιανναράς. Προτάσεις κριτικής οντολογίας. Εκδόσεις Ίκαρος